

Ярослав ДЗІСЯК

кандидат історичних наук, викладач

*Чортківського коледжу економіки та підприємництва
Тернопільського національного економічного університету*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9750-9326>

e-mail: dzisyak@gmail.com

НАЩАДКИ ШЛЯХТИ – КЕРІВНИКИ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ

Зазначено, що з початків історичного буття народ України-Русі постає як народ зі зброєю: готується до походів, організовує оборону своєї землі, здійснює колонізаційні заходи на відвойованих теренах і створює державні структури, покликани зорганізувати суспільно-військовий потенціал. Констатовано, що в основі державних утворень лежить мілітарна структура, а впродовж століть суспільно-політична еліта, закономірно, мала військове походження. Вказано, що як тисячу років тому для руського дружинника, так згодом і для руської шляхти, козацтва, вояків Армії Української Народної Республіки (УНР) та Української Галицької армії (УГА) основні життєві пріоритети були сконцентровані навколо таких понять, як військова слава, честь, звитяжність, мужність тощо.

Констатовано, що тисячолітні історії народів і держав свідчать, що їх існування залежали від наявності двох головних чинників: політичного лідерства та боєздатних збройних сил. Закономірно, армія завжди займала високі щаблі серед суспільних інституцій. Водночас історія красномовно свідчить, що жодна армія, як би вона не була добре озброєна, не здатна перемогти без фахових воєначальників – армію визначають генералітет й офіцерський корпус, що становить хребет війська, який концентрує та втілює в собі історичний воєнний досвід, національні військові традиції, зберігає спадкоємність поколінь. Стверджено, що імена активних учасників розбудови збройних сил періоду визвольних змагань першої чверті XX ст., серед яких було майже 500 генералів і не менше 3 000 полковників, залишаються білими плямами національної історіографії.

Розглянуто непросто віхи життя військової еліти, а військових як нащадків шляхти – людей, які змалку формувалися в атмосфері освіченості, культури, традиціоналізму та суспільного конструктивізму. На численних прикладах представлено, як нащадки української шляхти були саме тим ресурсом нації – і державотворення, який зберігся в часи бездержавності й денационалізації. Тобто вивчено діяльність військових діячів – керівників українських мілітарних організацій та збройних формувань Галичини 1913–1919 рр., які мають генеалогічне коріння української шляхти-дворянства.

Ключові слова: шляхта, рід, дворянство, Січові стрільці, бойова управа, комендант, командувач, Українська Галицька армія.

Перманентна впродовж століть загроза з різних сторін, передусім із кочового степу, формувала військовий характер різних суспільних верств, зокрема й духівництва. Коли стара провідна верства з певних причин вже не могла виконувати військово-політичне завдання, на зміну їй приходила нова мілітаризована еліта, яка з новою силою та енергією перебирала на себе оборонні функції. Українська земля народжувала еліти, здатні тримати в руках зброю. Феномен соціальної мобільності, наявний ще в період середньовіччя, виявився і під час національно-визвольних змагань 1917–1920-х років.

Збройна боротьба українського народу за незалежність і соборність періоду Першої світової війни та поствоєнних революційних подій була однією з найяскравіших сторінок. Це ознаменувалося злетом національної свідомості, потужним вибухом визвольної енергії. За суспільними масштабами й політичною значимістю Українська національно-демократична революція була феноменом європейської історії, зайнявши помітне місце серед визвольних державотворчих процесів Східної Європи. Об'єктивне пізнання національної історії – важливе завдання, яке стоїть не тільки перед сучасними фахівцями молодих українців, а й перед громадянами загалом. Довгі десятиліття інформаційної блокади та історичної фальсифікації, яка на Сході й Півдні України тривала і в роки незалежності, створили спотворене, деструктивне, навіть, антинаціональне уявлення про визвольні змагання українців.

Українська шляхта – це вищий суспільно-політичний і соціально-економічний привілейований провідний соціальний стан, аристократія у руських князівствах, Галицькому, Галицько-Волинському (з 1253 р. – Королівстві Русі), Великому князівстві Литовському, Руському та Жемантійському, Речі Посполитій, козацькій державі й інших державних утвореннях на теренах України. Числено шляхтичі («малі») з'явилися після перемоги над турецькою армією під Віднем у 1683 р. Місцева шляхта, яку очолили магнатські роди (утворили «Магнатську комісію»), у різний спосіб підтверджує свої права в імперії Габсбургів. 1907 р. у Самборі представники давніх руських (українських) родів створили шляхетську організацію «Товариство руської шляхти», яке в 1938 р. перейменовано в Товариство української шляхти ім. Петра Конашевича-Сагайдачного (у 2002 р. воно відновило діяльність). Із другого боку кордону асиміляція значної частини української шляхти в російському імперському суспільстві позбавила українців лідерства їх традиційної еліти на початкових стадіях «національного будівництва». Проте саме з представників дрібного дворянства почалося національне культурне відродження України у другій половині XIX ст. Чимало українських поетів, письменників, наукових, культурних діячів і, що не менш важливо, військових командирів були представниками саме цієї суспільної верстви. Мета статті – розглянути біографію керівників українських мілітарних організацій і збройних формувань Галичини 1913–1919 рр., які мають генеалогічне коріння української шляхти-дворянства, та їхній вклад у розвиток військово-державницької справи. Означену тему фрагментарно розглянуто у працях, які можна поділити на чотири групи:

1) енциклопедичні та довідникові видання: Ярослава Тинченка «Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921)», Миколи Литвина і Кіма Науменка «Військова еліта Галичини»;

2) історичні праці, які представляють не лише перебіг подій та прізвиська учасників української революції, а й більш ґрунтовну характеристику останніх: Лонгина

Цегельського «Від легенд до правди», Миколи Лазаровича «Легіон Українських Січових стрільців», Ісидора Нагаєвського «Історія Української держави двадцятого століття», Богдана Трофим'яка «Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.)»;

3) мемуарні праці авторів-учасників подій: Михайла Омеляновича-Павленка «Спогади командарма (1917–1920): документально-художнє видання», спогади генерала Мирона Тарнавського;

4) історичні праці, які хронологією виходять за межі розглядуваного періоду, але містять дослідження одного з аспектів тематики: Олега Однороженка «Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада», Наталії Яковенко «Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України».

Теодор Рожанковський – вчений, суддя, правник, політичний і військовий діяч, перший комендант Українських січових стрільців (УСС). Народився 14 лютого 1875 р. у м. Сокалі на Львівщині, походив із давнього роду священиків, серед якого були й представники української шляхти – Кульчицькі. До 1914 р. обіймав посаду судді в м. Турка, організував просвітницьке життя Турківщини. З 1913 р. – посол до Галицького сейму, входив до складу Українсько-руського соймового клубу від Української національної демократичної партії¹. Одразу після початку війни, 2 серпня, на першому засіданні Головної Української Ради (ГУР) вирішено організувати корпус воєнних добровольців для боротьби з Росією. Його створення доручено окремії військовій колегії у складі Теодора Рожанковського, Михайла Волошина, Степана Шухевича і Дмитра Катамая. 2–3 серпня ця група (після розширення – Українська бойова управа) затвердила назву майбутнього війська – Українські січові стрільці та призначила тимчасовим комендантом Теодора Рожанковського². Австрійське командування призначило його першим комендантом Легіону. Розбіжності, що трапляються з приводу виконувача обов'язків чи, власне, першого коменданта, пояснюються тим, що Т. Рожанковський виступив проти рішення командування австрійської армії перекинути невишколених стрільців проти наступу російських військ, за що майже відразу був усунений австрійським керівництвом від командування Легіоном. Зрештою, новим комендантом призначено Михайла Галушинського, уродженця Чортківського повіту, директора української гімназії в Рогатині³. З огляду на це, його часто ідентифікують першим комендантом Легіону. Від жовтня 1914 р. до листопада 1918 р. Т. Рожанковський обіймає посаду коменданта і заступника коменданта коша УСС. Незаперечним є його внесок в історію січового стрілецтва. Підхорунжий Осип Назарук писав: «Саму книгу у показнім виді сотворив судовий радник і посол Рожанковський. Складається з 10 великих, грубих, добре оправлених томів і одного тонкого тому з повзбучним показником»⁴. Від жовтня 1918 р. Т. Рожанковський – член Української Національної Ради (УНРади). З початком українсько-польської війни був отаманом (офіцерський чин) Галицької армії і комендантом Станіславівської військової округи (1918–1919). У 1919–1920 рр. – військовий аташе місії УНР у Празі. З відновленням

¹ Лазарович М. Легіон УСС: ідея, формування, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005. С. 487.

² Липовецький С. Обличчя звитяги. Львів: ВК «АРС», 2012. С. 75–76.

³ Лазарович М. Легіон УСС... С. 82, 83.

⁴ Там само. С. 226.

польської окупації працював адвокатом у Львові. Після Другої світової війни емігрував до США. Помер 12 квітня 1970 р. у Вігокені (штат Нью-Джерсі, США)⁵.

Дмитро Вітовський – сотник УСС, перший командувач збройних сил Галицької держави 1918 р., міністр військових справ ЗУНР, полковник УГА. В історії українських збройних сил це доволі контраверсійна постать. Він обіймав посаду командувача найкоротший період – три доби, проте вніс значний вклад у розбудову війська і творення держави. Народився 8 листопада 1887 р. у с. Медусі недалеко від Галича, у родині збіднілого шляхтича⁶. Генеалогія Вітовських бере початок як із польської, так і литовської шляхти. Так, проф. Наталія Яковенко зазначає, що міграційний рух шляхти з Галичини мав підстави з огляду на привабливість служби у княжих дворах. Спостереження показують, що основний потік мігрантів-галичан, вступаючи в нове середовище, ставав органічною часткою своєї нової батьківщини, відіграючи помітну роль у її пізнішому політичному та соціально-економічному житті. Серед родин політичних діячів й адміністраторів, які інтегрувалися у місцеві спільноти, була й Вітовських⁷.

Дмитро Вітовський навчався на факультеті права Львівського університету, був учасником спортивних змагань, організатором мережі «Січ», активним діячем Радикальної української партії, членом її головної управи⁸. Під час служби в армії Австро-Угорщини в 1909 р. (за іншими даними – 1908 р.) одержав звання старшини, якого був позбавлений за участь в антиурядовій (антипольській) акції 1 липня 1910 р. і відрахований з університету. Після здобуття юридичної освіти у Краківському університеті Д. Вітовський працював в Івано-Франківську, продовжуючи громадсько-політичну діяльність. Із початком Першої світової війни йому доручили формувати перший курінь Січових стрільців. Варто звернути увагу, що з його ініціативи група старшин і стрільців відмовилася від офіційного тексту присяги, склала її на вірність Україні й зобов'язалася воювати за честь української зброї⁹. Наказом австрійського командування від 7 вересня 1914 р. Дмитро Вітовський одержав звання сотника і став командиром сотні 3-го півкуреня отамана (майора) Степана Шухевича. Наприкінці січня 1916 р. його призначено на посаду комісара в Ковель, де він разом із комісарами Володимира-Волинського і Луцька розпочали українську шкільну справу у зрусифікованій Волині. У квітні 1917 р. Д. Вітовського відкликано з Волині й призначено ад'ютантом начальника штабу вишколу УСС. 22 травня 1917 р. команда коша скликала нараду, де були присутні всі формації Легіону. Її проводив Д. Вітовський. Своім авторитетом він переконав більшість у недоцільності розпуску Легіону, який має стати ядром армії українців Галичини. Сотник Д. Вітовський у березні–квітні 1918 р. був референтом українських справ при штабі 25-го австрійського корпусу генерала Гофмана. Згодом його призначили комендантом Жмеринки¹⁰.

⁵ Липовецький С. Обличчя звитяги. Львів: ВК «АРС», 2012. С. 10.

⁶ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. Львів, 2001. С. 19.

⁷ Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2006. С. 206.

⁸ Лазарович М. Легіон УСС... С. 401.

⁹ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 22.

¹⁰ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 24.

У популярній сучасній історичній літературі, як і працях першої половини ХХ ст., сотник Д. Вітовський часто представлений головним творцем Листопадового зриву. Проте при дальшому розгляді виникає і протилежне бачення. У першій половині жовтня склад підпільного УГВК (Українського генерального військового комісаріату) поповнився новими членами від УСС – поручником д-ром В. Старосольським і підхорунжим Д. Палієвим, які відіграли значну роль у підготовці Листопадового повстання. Головою комісаріату планували обрати сотника Д. Вітовського, керівництво він перебрав 29 жовтня після приїзду до Львова¹¹. Міністр зовнішніх справ ЗУНР Лонгин Цегельський як безпосередній свідок та учасник листопадових подій подає таке враження про нього: «... представляв собою винятково симпатичний тип молодого, високоідейного та характерного старшини – коменданта сотні. Але аж ніяк не організатора чи стратега». «Як секретар військових справ зробив Вітовський кілька основних помилок, які вкотре засвідчили, що це була палка і патріотично настроєна молода людина, а не зріло мислячий муж. Тому його усунуто також з Військового секретаріату. Загалом висунення Вітовського то на коменданта Львова, то на секретаря військових справ було явним промахом»¹².

У другій половині дня 31 жовтня 1918 р. Кость Левицький зібрав нараду членів Національної Ради і Військового комітету, на якій вперше був присутній Дмитро Вітовський. «Він [Вітовський] гадав, що ми готові тимчасово відмінити переворот, звівши тим самим нанівець усі приготування. Вояки українці – старшини, національно свідомі підстаршини і навіть чимало свідомих рядовиків по касарнях – уже знали, що переворот має відбутись цієї ж ночі. Чекали тільки наказу. ... Інцидент з Вітовським хтось роздув до розмірів драматичної сцени, в якій він виступає як революціонер, що змагає до чину, а політичні лідери – як боягузи, що страшать перевороту. Ось так і вигадка – зроджена з простого непорозуміння – виросла до розмірів легенди про безкомпромісного лицаря»¹³.

Л. Цегельський резюмує, що саме політичні лідери підготували переворот, а не Д. Вітовський, з австрійським урядом саме вони вели переговори, бо цього вимагала тактика. Переворот здійснила львівська делегатура, яка одержала право діяти від імені цілої УНРади¹⁴. Того ж вечора Д. Вітовський, перший командувач збройних сил Української Галицької держави, розіслав кур'єрів із наказами до міських і повітових комісарів краю проти ночі 1 листопада перебрати владу. «Побіч помилки, яку зробив у Львові Вітовський, не знищивши першої ж днини в зародку гнізда польських легіонерів, та крім затримки Січових стрільців, справа з мостами на Сяні була третім промахом, що ліг в основу нашої остаточної мілітарної невдачі»¹⁵, – такими словами резюмує Л. Цегельський початок військових та політичних втрат Галицької держави. Як бачимо, роль Д. Вітовського особисто й Легіону загалом деякі історики неабияк перебільшили.

Невдалі бої 2–3 листопада 1918 р. для Д. Вітовського стали значним моральним ударом. Він не витримав і 3 листопада звернувся до голови УНРади К. Левицького

¹¹ Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Львів: НТШ, 1995. С. 204.

¹² Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів: Свічадо, 2003. С. 19, 63.

¹³ Там само. С. 43–45.

¹⁴ Там само. С. 35.

¹⁵ Там само. С. 56.

з проханням замінити його досвідченішим командиром. 5 листопада прохання задоволено. 9 листопада утворено уряд ЗУНР, у його складі – Державний секретаріат військових справ, першим міністром якого став Д. Вітовський, підвищений до звання полковника¹⁶. Згодом його звільнено і замінено фахівцем – генералом Віктором Курмановичем¹⁷. Д. Вітовський займався дипломатичною діяльністю, відстоюючи інтереси держави галичан на міжнародних переговорах із країнами Антанти в Парижі, однак після невдалих переговорів українські дипломати поверталися додому. 7 липня вилетіли до Берліна, звідти 4 серпня з ад'ютантом чотарем Юрієм Чучманом – у Бреслау. Це був останній політ – літак вибухнув. Хоронили полковника разом з іншими 14 серпня 1919 р. на давньому цвинтарі гугенотів у Берліні. Українська громада міста організувала величний похорон¹⁸.

Євген Мишківський (Мешківський, Мешковський) – начальник оперативного відділу Генерального штабу Армії УНР, полковник Генерального штабу Української держави, начальник штабу УГА. Народився 12 лютого 1882 р. у Києві, походив із дворянської родини Полтавщини. У 1912 р. закінчив Імператорську Миколаївську військову академію за першим розрядом. У Першій світовій війні, з 11 листопада 1914 р., – старший ад'ютант та виконувач обов'язків начальника штабу 12-ї Сибірської стрілецької дивізії, з 1915 р. – старший ад'ютант штабу 1-ї Фінляндської стрілецької дивізії, від грудня 1915 р. – старший ад'ютант штабу 105-ї піхотної дивізії. З червня 1916 р. – штаб-старшина штабу 32-го артилерійського корпусу, з вересня того ж року – начальник зв'язку штабу 11-ї армії. Від березня 1917 р. – начальник штабу 105-ї дивізії, з вересня – начальник штабу 1-ї Туркестанської стрілецької дивізії. 10 листопада 1915 р. нагороджений Георгіївською зброєю за бій 14–16 січня 1915 р. Останнє звання у російській армії – підполковник. Від 10 березня 1918 р. обіймає посаду начальника оперативного відділу Генерального штабу УНР, згодом – Української держави, за часів якої підвищений до звання полковника¹⁹. Після початку антигетьманського повстання виїхав у відрядження до Одеси, але у Фастові його схопили заколотники. Євген Мишківський був звільнений з ініціативи отамана Василя Тютюнника, що підтверджує особисте розпорядження Головного отамана Симона Петлюри. Тоді ж у Фастів прибула галицька делегація з проханням про допомогу у війні з Польщею – галичани потребували досвідчених командирів і старшин. У першій декаді грудня у тодішню столицю ЗУНР Тернопіль виїхали генерали Володимир Гембачов, Михайло Омелянович-Павленко, полковники Іван Омелянович-Павленко (брат Михайла), Михайло Какурін та Євген Мишківський, який 10 грудня 1918 р. обійняв посаду начальника штабу УГА. Його найбільше досягнення – докорінна реорганізація Галицької армії у січні–лютому 1919 р. Із напівпартизанських бойових груп за короткий час сформовано три корпуси по чотири бригади в кожному, стрілецькі, гарматні й авіаційні полки, допоміжні технічні частини.

Проте Є. Мишківський 26 лютого 1919 р. знову повертається у Дієву армію УНР на посаду начальника штабу Південно-Східної групи, у травні–липні 1919 р. займається дипломатичною діяльністю – військовий представник УНР у Румунії, з

¹⁶ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 28–30.

¹⁷ Цегельський Л. Від легенд до правди. С. 69.

¹⁸ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 37–38.

¹⁹ Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії УНР (1917–1921). Київ: Темпора, 2011. Кн. II. С. 277.

20 листопада очолює штаб Дієвої армії УНР, а 5 липня 1920 р. при відступі перед російсько-більшовицьким наступом важко поранений у бою під Чорним Островом на Хмельниччині. 9 липня похований на Микулинецькому цвинтарі Тернополя. Того ж дня посмертно підвищений до звання генерал-хорунжого²⁰.

Михайло Омелянович-Павленко – генерал-хорунжий Армії УНР, командувач УГА та Дієвої армії УНР. Народився 8 грудня 1878 р. у Баку (тоді – Тифліс) у родині військового. Батько походив із дворян Бессарабської губернії, за даними історика Михайла Ковальчука, Михайло народився у дворянській родині, батько – нащадок задунайських козаків, у Грузію переїхав із Катеринославщини (тепер – Дніпропетровщина), дядько (по батьковій лінії) був камер-юнкером царського двору і віце-губернатором Владивостока. Мати Олександра походила із грузинського князівського роду Русієвих-Корчешевих²¹. 3 червня 1914 р. закінчив Офіцерську стрілецьку школу, на чолі 6-ї роти лейб-гвардії Волинського полку зустрів початок Першої світової війни. Відзначився у бою 1–2 листопада 1914 р., у якому був важко поранений, за що 4 березня 1916 р. нагороджений орденом Святого Георгія IV ступеня, відтоді його права рука залишилася недієздатною. 30 липня 1915 р. М. Омелянович-Павленко підвищений до звання полковника гвардії. У липні 1916 р. захворів на тиф, після чого визнаний непридатним до військової служби. Від 20 червня 1917 р. – командир лейб-гвардії Гренадерського полку, із серпня – начальник Катеринославської залози. Останнє звання у російській армії – полковник. Від початку січня 1918 р. – військовий комісар Центральної Ради при штабі Одеської військової округи, 15 червня 1918 р. затверджений у ранзі генерал-хорунжого Армії УНР (згодом – Української держави). З 20 листопада – член Генеральної козацької ради при гетьмані Павлові Скоропадському²².

З огляду на зміну політичної ситуації – виникнення Директорії – М. Омелянович-Павленко був змушений виїхати до Тернополя – тодішньої столиці Галицької держави. 10 грудня 1918 р. призначений командувачем УГА. Президент Євген Петрушевич та уряд вимагали взяття Львова до 18 січня – до початку розгляду питання Східної Галичини на Паризькій мирній конференції. Наступальні бої почалися 25 грудня. З огляду на брак амуніції, груднево–січневі не принесли успіху. Загалом не дала результатів і наступальна операція у другій половині лютого і на початку березня. 6 березня на військовій нараді командувач провів реорганізацію військ південного крила фронту. На жаль, він не взяв до уваги пропозиції старшин на чолі з Антіном Кравсом наступати на Перемишль, оточивши й відрізавши від постачання Львів²³. Врешті, затративши резерви на штурм столиці, Галицька армія зустрілася з підсиленими частинами поляків і була змушена відступати по всьому фронту. Рішенням диктатора ЗУНР Євгена Петрушевича від 7 червня 1919 р. генерал Михайло Омелянович-Павленко звільнений за неуспішне командування²⁴.

²⁰ Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 278.

²¹ Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920): документально-художнє видання / упоряд. М. Ковальчук. Київ: Темпора, 2007. С. 8.

²² Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 313.

²³ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 344–345.

²⁴ Там само. С. 347.

3 8 вересня 1919 р. М. Омелянович-Павленко – командувач Запорозької групи Дієвої армії УНР. 3 5 грудня 1919 р. по 11 липня 1921 р. – командувач Армії УНР, з 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. – командир Першого зимового походу. Після війни емігрував до Польщі, та 20 жовтня 1921 р. за наполяганням радянської Росії змушений був залишити країну, переїхав у Чехословаччину, пізніше – у Францію, де й помер 28 травня 1952 р. у Парижі²⁵.

Олександр Греків – генерал-хорунжий Армії УНР, начальник Генерального штабу Української держави, виконувач обов'язків наказного отамана Директорії, головнокомандувач УГА. Народився 24 листопада 1875 р. у с. Саніч Глухівського повіту Чернігівської губернії²⁶. У праці М. Литвина і К. Науменка вказано про його народження у с. Сопичі, у сім'ї родових дворян-поміщиків²⁷. У 1912 р. О. Греків став професором і викладачем Миколаївської військової академії, у 1913 р. йому присвоєно звання підполковника. Ще до початку Першої світової війни, з 18 липня 1914 р., обіймає посаду начальника штабу 74-ї піхотної дивізії. Нагороджений орденом Святого Георга IV ступеня за розробку та реалізацію операції наступу 1-ї гвардійської дивізії у долині р. Лімниця 7–18 лютого 1915 р. (Івано-Франківська обл.). 20 червня 1915 р. присвоєно звання полковника, стає начальником штабу 1-ї Гвардійської дивізії, з 28 серпня 1917 р. – начальником штабу 6-го армійського корпусу, з 29 вересня – генерал-майором²⁸. Частини його, на той час українізованого, корпусу під с. Конюхами (Козівського р-ну Тернопільщини) під час наступу 1 липня 1917 р. розгромили частини Легіону Січових стрільців. Восени 1917 р. О. Грекова призначено генерал-квартирмейстером штабу Північного фронту, що різко змінило його подальшу долю. Дорогою на місце призначення він заїхав до Києва, де зустрівся з головою Центральної Ради Михайлом Грушевським, який запропонував перейти до українського війська²⁹. 3 6 грудня 1917 р. генерал-майор переходить на службу до Центральної Ради, стає начальником 2-ї Сердюцької дивізії, з 18 грудня – начальником штабу Київської військової округи³⁰. Від березня 1918 р. О. Греків обіймає посаду заступника помічника військового міністра. Після приходу до влади Павла Скоропадського йде у відставку, очолює антигетьманську офіцерську організацію «Батьківщина». Проте внаслідок переговорів 26 жовтня обіймає посаду начальника Головного штабу Української держави. Але з огляду на підготовку державного перевороту очільниками Директорії 18 грудня переходить на їхній бік, з 1 січня 1919 р. – військовий міністр. Від 19 лютого 1919 р. – виконувач обов'язків Наказного отамана – командувача армії та військового міністра. Однак 21 березня того ж року, за наказом Головного отамана Петлюри, звільнений із Дієвої армії УНР з політичних мотивів.

Відставний генерал виїхав до Станіслава (тепер – Івано-Франківськ), щоб допомогти Галицькій державі у війні проти Польщі. На початку травня, коли польські війська підійшли під Станіславів, де спалахнуло повстання польських бойовиків,

²⁵ Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 313.

²⁶ Там само. С. 118.

²⁷ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 301.

²⁸ Тинченко Я. Офіцерський корпус ... 118.

²⁹ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 302.

³⁰ Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 119.

О. Греків переїхав до Бучача, потім – Чорткова³¹. 9 червня, за призначенням президента (диктатора) ЗУНР, О. Греків стає головнокомандувачем УГА, змінивши на цій посаді М. Омеляновича-Павленка³². Майор УГА Степан Шухевич у спогадах так характеризує генерала: «Греків, призначений генерал-поручником, був високий, барчистий мужчина, лисуватий і сивуватий. Не можна було розпізнати, чи він був більше енергійний, чи грубий в поведінці, говорив коротко і різко»³³.

Точаться дискусії довкола того, завдяки кому і під чийм керівництвом почалася наступальна операція «Чортківська офензива»? У науковій та мемуарній літературі – щодо адресності ініціативи і правдивого користувача лаврами переможця. У найпоширеніших матеріалах командування Чортківським проломом приписують Миронові Тарнавському³⁴. У спогадах той пише, що обидва тодішні коменданти, генерал М. Омелянович-Павленко і генерал О. Греків, приписують собі незаслужено ініціативу в наступі³⁵. Полковник визнає, що становище було ненадійним і нічого «зовсім майже неорганізовано», але саме це треба вважати початком Чортківської офензиви. Генерал М. Омелянович-Павленко у «Спогадах командарма» зазначає: «Події після здобуття Чорткова відомі під назвою “офензива Грекова”. На ділі ж перелом стався 7, а не 9 червня, як про це пізніше згадувалося у звітах Начальної команди»³⁶. Надалі полковник, а за декілька днів генерал М. Тарнавський спростовує заслуги у плануванні наступу як М. Омеляновича-Павленка, так і О. Грекова³⁷. То ж ініціатива й перемога виходили зі середнього командного складу.

Розвиваючи наступ, командувач створив ударну групу під командуванням полковника М. Тарнавського у складі 1-го і 2-го корпусів у напрямку на Тернопіль, 3-й корпус успішно просувався у західному – на Бучач. 15 червня Тернопіль було звільнено. О. Грекова підвищено у званні до генерала-поручника, а полковника М. Тарнавського – до генерал-четаря³⁸. Найбільшого успіху досягнуто 28 червня. Проте на перешкоді стали брак амуніції, відсутність кінної дивізії, а також політичні питання під час роботи Паризької конференції та розбіжності з урядом УНР. 5 липня 1919 р., коли Галицька армія у час організованого відступу перед силами Польщі, що переважали, опинилася під Збручем, на нараді з керівництвом УНР, за наполяганням С. Петлюри, генерал О. Греків був звільнений із посади головнокомандувача. На цьому його військова діяльність закінчилася. Після того О. Греків певний час перебував у Чорткові, потім – у Заліщиках, коли поляки знову їх окупували, переїхав у Румунію. У 1920–1930-х роках жив у Відні. Автор спогадів про 1917–1920-ті роки. На початку 1921 р. його обрано головою Всеукраїнського національного союзу, опозиційного

³¹ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 306.

³² Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 118–119.

³³ Омелянович-Павленко М. Спогади командарма... С. 210.

³⁴ Молінський Ю. Військова діяльність Мирона Тарнавського у 1919 році. Чортківська операція. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія* / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. Тернопіль, 2003. Вип. 1. С. 89.

³⁵ Генерал Мирон Тарнавський. Спогади. Львів: Вечірня година, 1992. С. 85.

³⁶ Омелянович-Павленко М. Спогади командарма... С. 188.

³⁷ Генерал Мирон Тарнавський. Спогади. С. 85.

³⁸ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 307.

до С. Петлюри³⁹. 21 вересня 1948 р. О. Грекова заарештували радянські спецслужби, 6 липня 1949 р. засудили до 25 років виправно-трудових робіт. За 7 років, 20 серпня 1956 р., за клопотанням представників Австрії був звільнений. Помер 2 грудня 1959 р. у Відні, де й похований⁴⁰.

Отже, із поданого вище висновуємо, що вагома частка творців і керівників українських збройних формувань Галичини перших двох десятиліть ХХ ст. як мілітарних громадських організацій, так і регулярної армії були нащадками шляхетсько-дворянських родів. Географічно вони представляли широкий простір українських етнічних земель: від Північно-Східної України, на той час Російської імперії, до західних областей у складі Австро-Угорської монархії. У соціальній структурі їхні предки від дальшого генеалогічного коріння до батьків безпосередньо були представниками збіднілих шляхетських родів, військової еліти, сфери юриспруденції та духовенства.

REFERENCES

1. Heneral Myron Tarnavskiyi. Spohady. (1992). Lviv: Vechirnia hodyna [in Ukrainian].
2. Lazarovych, M. (2005). *Lehion USS: ideia, formuvannia, borotba*. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
3. Lypovetskyi, S. (2012). *Oblychchia zvytiaty*. Lviv: VK «ARS» [in Ukrainian].
4. Lytvyn, M. R., & Naumenko, K. Ye. (2001). *Viiskova elita Halychyny*. Lviv [in Ukrainian].
5. Molinskyi, Yu. (2003). Viiskova diialnist Myrona Tarnavskoho u 1919 rotsi. Chortkivska operatsiia. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriia: Istoriiia*, 1, 89 [in Ukrainian].
6. Omelianovych-Pavlenko, M. (2007). *Spohady komandarma (1917–1920): dokumentalno-khudozhnie vydannia* (M. Kovalchuk Comp.). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
7. Ripetskyi, S. (1995). *Ukrainske sichove striletstvo*. Lviv: NTSh [in Ukrainian].
8. Tynchenko, Ya. (2011). *Ofiterskyi korpus Armii UNR (1917–1921)* (Vol. 2). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
9. Tsehelskyi, L. (2003). *Vid lehend do pravdy*. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
10. Yakovenko, N. (2006). *Narys istorii serednovichnoi ta rannomodernoï Ukrainy*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

³⁹ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. С. 309–310.

⁴⁰ Тинченко Я. Офіцерський корпус ... С. 119.

Yaroslav DZISIAK

Doctor of Philosophy, Teacher

Chortkiv College of Economics and Entrepreneurship

Ternopil National Economic University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9750-9326>

e-mail: dzisyak@gmail.com

DESCENDANTS OF THE NOBILITY ARE LEADERS OF THE UKRAINIAN ARMED FORMATIONS OF GALICIA OF THE FIRST QUARTER OF THE 20TH CENTURY

From the beginning of its historical existence, the people of Ukraine-Ruthenia appear as a people with weapons: preparing for campaigns, organizing the defense of their land, carrying out colonization measures in the reconquered territories and creating state structures that are intended to organize the socio-military potential of the people. The state structures are based on the military structure. For centuries, the socio-political elite of our people has naturally been of military origin. Thousands of years ago, for the Ruthenian warlord, as later – for the Ruthenian nobility, the Cossacks, the soldiers of the UNR army, and the Galician army, the basic life priorities were concentrated around such concepts as military glory, honor, dignity, courage, etc. Sudden death on the battlefield opened the way to immortality before the fallen warrior – to Vyrii-paradise.

Over the centuries, the persistent threat from different sides, first of all, from the nomadic steppe, dictated the military character of different social groups, not excluding the clergy. When, for some reason, the old upper classes were no longer able to perform the military-political task, it was replaced by a new militarized elite who, with renewed vigor and energy, assumed the defense functions. The Ukrainian land gave birth to elites who were capable of holding weapons. The phenomenon of social mobility existed during the Middle Ages, manifested itself in the years of national liberation competitions 1917–1920s.

The armed struggle of the Ukrainian people for independence and unity of the First World War and the post-war revolutionary events was one of the most striking pages. This was marked by the rise of national consciousness, a powerful explosion of liberation energy. In terms of the social scale and political importance, the Ukrainian National Democratic Revolution has been a phenomenon of European history, taking a prominent place in the liberation-making processes of Eastern Europe. Objective knowledge of national history is an important task not only for the modern professionals of young Ukrainians but also for Ukrainian citizens in general. Long decades of information blockade and historical fraud, which continued in the east and south of Ukraine in the years of independence, created a distorted, even anti-national, idea of Ukrainians' liberation struggles.

The millennial history of peoples and the state testify that their existence was determined by the presence of two significant factors: political leadership and capable armed forces. Naturally, the army has always occupied high levels among public institutions. At the same time, history eloquently testifies that no army, however well-armed, can defeat without professional commanders. The generality and the officer corps determine the army – the army's backbone, which concentrates and embodies the historical military experience, national military traditions, preserves the continuity of generations. The names of the active contributors to the development of the Armed Forces during the first quarter of the 20th century, including nearly five hundred generals and at least three thousand colonels, remain white patches of national historiography.

This article is not about a purely military elite, but about the military as the offspring of the nobility – people who were formed in the aura of education, culture, traditionalism, and

social constructivism. In numerous examples, the descendants of the Ukrainian nobility were the very resource of the nation- and state-building that survived in times of statelessness and denationalization.

Keywords: gentry, clan, nobility, the Sich Riflemen, fighting council, commandant, commander, Ukrainian Galician Army.